כיתה ח' | גמרא | שיעור 4 מתוך 4 | 45 דק' | קידושין ל ע"ב – לא ע"א

חמ"ד: תכנית הגמרא לכיתה ח' היא מסכת קידושין, מ"כל מצות הבן" (כט ע"א) עד לד ע"ב; חומר מבחן המפמ"ר: כט ע"א – לג ע"ב. ממלכתי: אין חובת גמרא בתכנית; אפשר ללמד כהעשרה.

"שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין הֵן בָּאָדָם": כיבוד אב ואם ודמא בן נתינה

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו את שלוש ההשוואות בברייתא: כיבוד, מורא וקללה של הורים מול כבוד המקום.
- התלמידים יסבירו את הרעיון "שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין הֵן בָּאָדָם" ואת הקשר שלו לכיבוד הורים.
- התלמידים יקראו את סיפור דמא בן נתינה ויסבירו מה הוא מלמד על "עד היכן כיבוד אב ואם".
- התלמידים יסבירו את דברי רבי חנינא: "גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה".

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה הורים חייבים לילדיהם, ומה ילדים חייבים להוריהם?

היחידה עוברת בשני הכיוונים: "מצות הבן על האב" (מה האב חייב לעשות לבנו) ו"מצות האב על הבן" (כיבוד ומורא). בשיעור האחרון כל תלמיד יכתוב "חוזה בין דורות" משלו, עם ראיות מהגמרא.

🧪 פתיחה: עד היכן?

מציגים מצב: **אבא שלך נרדם על הספה, והטלפון שלו, עם הודעה חשובה בשבילך, מתחת לכרית שלו. מה תעשו?** התלמידים עונים ומנמקים. רושמים על הלוח "מה הייתי מוכן להפסיד בשביל כבוד ההורים?". (5 דקות)

📖 הסבר למורה

הברייתא משווה שלוש פעמים: "כבד את אביך ואת אמך" מול "כבד את ה' מהונך"; "איש אמו ואביו תיראו" מול "את ה' אלהיך תירא"; וקללת הורים מול קללת ה'. המסקנה: "השוה הכתוב" את כבוד ההורים לכבוד המקום. ולמה? "וכן בדין, ששלשתן שותפין בו": הקב"ה, האב והאם. רש"י: "שהרי אף הן שותפין למקום בו". מי שמכבד את הוריו, אומר הקב"ה, "כאילו דרתי ביניהם וכבדוני".

"עד היכן כיבוד אב ואם?" רבי אליעזר עונה בסיפור על דמא בן נתינה, נכרי מאשקלון. החכמים רצו לקנות ממנו אבנים לאפוד ברווח עצום, אבל המפתח היה מתחת לכרית של אביו הישן, והוא לא הצטער אותו (לא העיר אותו). בשנה הבאה נולדה לו פרה אדומה, והוא ביקש מהחכמים רק את הסכום שהפסיד בשביל כבוד אביו.

רבי חנינא מוסיף: אם כך שכרו של מי ש"אינו מצווה ועושה", על אחת כמה וכמה מי ש"מצווה ועושה", כי "גדול מצווה ועושה". כדאי לדון: למה מי שמצווה גדול יותר? (בגמרא לא מופיע כאן נימוק; פירושים מאוחרים מציעים נימוקים שונים, ואפשר לתת לתלמידים להציע.)

בגמרא בדף לא ע"א מופיעים עוד סיפורים על דמא בן נתינה, וחלקם קשים לכיתה; מומלץ לקרוא בספריא לפני השיעור.

📜 המקור (הגמרא מתוך ספריא, מהדורת William Davidson המנוקדת; רש"י מתוך ספריא, דפוס וילנא)

מילים קשות: **הִשְׁוָה הַכָּתוּב** = הפסוק השווה; **הַמָּקוֹם** = כינוי לקב"ה; **מוֹרָא** = יראה, כבוד של פחד; **שׁוּתָּפִין** = שותפים; **פַּרְקְמַטְיָא** = סחורה; **שִׁשִּׁים רִיבּוֹא** = שש מאות אלף; **מְרַאֲשׁוֹתָיו** = מתחת לראשו; **וְלֹא צִיעֲרוֹ** = ולא הצער אותו (לא הפריע לו); **מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה** = מי שנצטווה ועושה.

ברייתא בגמרא, קידושין ל ע"ב: שלוש השוואות

תָּנוּ רַבָּנַן: נֶאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ", וְנֶאֱמַר: "כַּבֵּד אֶת ה' מֵהוֹנֶךָ", הִשְׁוָה הַכָּתוּב כִּבּוּד אָב וָאֵם לִכְבוֹד הַמָּקוֹם.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** נאמר "כבד את אביך ואת אמך" ונאמר "כבד את ה' מהונך": הכתוב השווה את כיבוד האב והאם לכבוד ה'.

(המשך)

נֶאֱמַר: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ", וְנֶאֱמַר: "אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד", הִשְׁוָה הַכָּתוּב מוֹרָאַת אָב וָאֵם לְמוֹרָאַת הַמָּקוֹם.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** נאמר "איש אמו ואביו תיראו" ונאמר "את ה' אלהיך תירא": הכתוב השווה את מורא האב והאם למורא ה'.

קידושין ל ע"ב: שלושה שותפים

וְכֵן בְּדִין, שֶׁשְּׁלָשְׁתָּן שׁוּתָּפִין בּוֹ. תָּנוּ רַבָּנַן: שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין הֵן בָּאָדָם: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וְאָבִיו, וְאִמּוֹ. בִּזְמַן שֶׁאָדָם מְכַבֵּד אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיהֶם כְּאִילּוּ דָּרְתִּי בֵּינֵיהֶם, וְכִבְּדוּנִי.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** וכך מתבקש, כי שלושתם שותפים בו (באדם). שנו חכמים: שלושה שותפים יש באדם: הקב"ה, אביו ואמו. כשאדם מכבד את אביו ואת אמו, אומר הקב"ה: אני מחשיב זאת כאילו גרתי ביניהם, וכיבדו אותי.

קידושין לא ע"א: דמא בן נתינה

אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שָׁאֲלוּ אֶת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: עַד הֵיכָן כִּיבּוּד אָב וָאֵם? אָמַר לָהֶם: צְאוּ וּרְאוּ מָה עָשָׂה נָכְרִי אֶחָד לְאָבִיו בְּאַשְׁקְלוֹן, וְדָמָא בֶּן נְתִינָה שְׁמוֹ. בִּקְּשׁוּ מִמֶּנּוּ חֲכָמִים אֲבָנִים לָאֵפוֹד בְּשִׁשִּׁים רִיבּוֹא שָׂכָר, וְרַב כָּהֲנָא מַתְנֵי בִּשְׁמוֹנִים רִיבּוֹא, וְהָיָה מַפְתֵּחַ מוּנָּח תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו, וְלֹא צִיעֲרוֹ.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** אמר רב יהודה בשם שמואל: שאלו את רבי אליעזר: עד היכן (עד כמה) כיבוד אב ואם? אמר להם: צאו וראו מה עשה נכרי אחד לאביו באשקלון, ודמא בן נתינה שמו. ביקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד ברווח של שש מאות אלף (ורב כהנא שונה: שמונה מאות אלף), והמפתח היה מונח מתחת לראשו של אביו, ולא הצער אותו (לא העיר אותו).

(המשך)

לְשָׁנָה הָאַחֶרֶת נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שְׂכָרוֹ, שֶׁנּוֹלְדָה לוֹ פָּרָה אֲדֻמָּה בְּעֶדְרוֹ. נִכְנְסוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל אֶצְלוֹ, אָמַר לָהֶם: יוֹדֵעַ אֲנִי בָּכֶם שֶׁאִם אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם כָּל מָמוֹן שֶׁבָּעוֹלָם אַתֶּם נוֹתְנִין לִי, אֶלָּא אֵין אֲנִי מְבַקֵּשׁ מִכֶּם אֶלָּא אוֹתוֹ מָמוֹן שֶׁהִפְסַדְתִּי בִּשְׁבִיל כִּבּוּד אַבָּא.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** בשנה שאחריה נתן לו הקב"ה את שכרו: נולדה לו פרה אדומה בעדרו. נכנסו חכמי ישראל אליו. אמר להם: אני יודע שאם אבקש מכם את כל הממון שבעולם, תתנו לי. אבל אני מבקש מכם רק את הממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא.

קידושין לא ע"א: רבי חנינא

וְאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: וּמָה מִי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה – כָּךְ, מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: גָּדוֹל מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה מִמִּי שֶׁאֵינוֹ מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה.

🔤 **בשפה פשוטה (הסבר שלנו, לא נוסח המקור):** ואמר רבי חנינא: אם מי שאינו מצווה ועושה, כך (שכרו), מי שמצווה ועושה – על אחת כמה וכמה. שאמר רבי חנינא: גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

רש"י, ל ע"ב, ד"ה וכן בדין

וכן בדין - שיוקשו לכיבוד ומורא על הבן שהרי אף הן שותפין למקום בו:

רש"י, לא ע"א, ד"ה בששים ריבוא שכר

בששים ריבוא שכר - היה משתכר בה ששים ריבוא דינרי זהב:

רש"י, לא ע"א, ד"ה תחת מראשותיו של אביו

תחת מראשותיו של אביו - והוא ישן:

רש"י, לא ע"א, ד"ה מה מי שאינו מצווה ועושה כך

מה מי שאינו מצווה ועושה כך - שילם לו הקב"ה שכרו:

רש"י על "בששים ריבוא" ו"תחת מראשותיו" נכתב על הגרסה הקודמת של הסיפור בגמרא (בשם עולא, באותו עמוד), והוא מתאים גם לגרסה שהבאנו כאן.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בגמרא במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהגמרא.

📜 **כתוב:** "וְכֵן בְּדִין, שֶׁשִּׁלְשְׁתָּן שׁוּתָּפִין בּוֹ"

💭 **מפרשים:** רש"י: "שיוקשו לכיבו".

📜 **כתוב:** "וְהָיָה מַפְתֵּחַ מוּנָּח תַּחַת מְרַאֲשׁוֹתָיו שֶׁל אָבִיו, וְלֹא צִיעֲרוֹ"

💭 **מפרשים:** רש"י: "והוא ישן:". פירוש שלנו: הוא העדיף לא להעיר את אביו על פני רווח עצום.

📜 **כתוב:** "גָּדוֹל מְצֻוֶּה וְעוֹשֶׂה"

💭 **מפרשים:** רש"י על תחילת הדברים: "שילם לו הקב"ה שכרו". הנימוק למה "מצווה ועושה" גדול יותר לא מופיע כאן בגמרא; פירושים מאוחרים מציעים נימוקים שונים.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף המקורות מהעמוד הזה (או הגמרא), דף עבודה, לוח

1. פתיחה: עד היכן? מצב הטלפון מתחת לכרית (5 דקות)
2. הברייתא: שלוש השוואות, טבלה על הלוח (8 דקות)
3. "שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין הֵן בָּאָדָם", עם רש"י (6 דקות)
4. דמא בן נתינה: קריאה בזוגות ודיון (10 דקות)
5. רבי חנינא: "גדול מצווה ועושה" (4 דקות)
6. סיכום היחידה: "חוזה בין דורות", ודף העבודה (9 דקות)
7. כרטיס יציאה (3 דקות)

💬 שאלות בשלוש רמות

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הן שלוש ההשוואות בברייתא?
2. מה עשה דמא בן נתינה, ומה היה שכרו?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. הסבירו את הנימוק "ששלשתן שותפין בו". איך הוא מסביר את ההשוואה בין כבוד ההורים לכבוד ה'?
2. למה דמא ביקש רק "אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא"? מה זה מלמד עליו? (תשובה שלכם)

הערכה (מה דעתי?)

1. רבי חנינא אומר "גדול מצווה ועושה". האם אתם מסכימים? מה קשה יותר: לעשות כי ציוו אותך, או לעשות מרצון?
2. חזרו לשאלת היחידה: מה הורים חייבים לילדיהם, ומה ילדים חייבים להוריהם? כתבו "חוזה בין דורות" של ארבעה סעיפים, עם ראיה מהגמרא לכל סעיף.

🏁 סיכום השיעור

זה השיעור האחרון ביחידה. כל תלמיד כותב "חוזה בין דורות": שני סעיפים של חובות הורים (מהשיעורים 1–3) ושני סעיפים של חובות ילדים (מהשיעור הזה), עם ראיה מהגמרא לכל סעיף.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. מי הם "שלושה שותפין" באדם?
2. סעיף אחד מה"חוזה בין דורות" שלי:

💡 הערות למורה

ההשוואה השלישית (קללה) מסתיימת במילים "אבל בהכאה ודאי אי אפשר". אפשר לדלג עליה בכיתה, או להסביר שהגמרא מסייגת: ההשוואה לא מתאימה בכל דבר.

דמא בן נתינה מוצג בגמרא כנכרי, והחכמים לומדים ממנו. זו נקודה חשובה לדיון: אפשר ללמוד מידות טובות מכל אדם.

בגמרא בהמשך (לא ע"א) יש סיפורים נוספים על דמא בן נתינה ועל כיבוד אם; חלקם קשים, ומומלץ לקרוא אותם לפני שמביאים לכיתה.

למתקשים: דף עם תמיכה, ובו מחסן מילים, שאלות בחירה ומשפטי פתיחה.

📝 בדף העבודה

טבלת שלוש ההשוואות, שאלות על "שלושה שותפין", דמא בן נתינה ורבי חנינא, ו★ "חוזה בין דורות" לסיכום היחידה. מחוון מלא בעמוד השני.

יש גם גרסה עם תמיכה (מחסן מילים, שאלות בחירה, משפטי פתיחה ומחוון משלה), ודף סיכום של עמוד אחד לתלמידים, להדבקה במחברת או לחזרה לפני מבחן.

מקורות

- קידושין ל ע"ב (ספריא)
- קידושין לא ע"א (ספריא)
- רש"י על קידושין לא ע"א (ספריא)

מחוון: "שְׁלֹשָׁה שׁוּתָּפִין הֵן בָּאָדָם": כיבוד אב ואם ודמא בן נתינה

1. "כבד את ה' מהונך": כיבוד. "את ה' אלהיך תירא": מורא. "איש איש כי יקלל אלהיו": קללה (הגמרא מוסיפה: "אבל בהכאה ודאי אי אפשר").
2. הקב"ה, אביו ואמו. "מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם, וכבדוני".
3. חכמים ביקשו לקנות ממנו אבנים לאפוד ברווח של שש מאות אלף; המפתח היה מתחת לראש אביו הישן, והוא לא העיר אותו. בשנה הבאה נולדה לו פרה אדומה.
4. תשובה פתוחה. כיוון: הוא לא רצה להרוויח מהמצווה, אלא רק להשלים את מה שהפסיד; הכבוד לאביו לא היה "השקעה".
5. "גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה". אם דמא, שלא נצטווה, קיבל שכר כזה, על אחת כמה וכמה מי שמצווה.
6. תשובה פתוחה. ראיות אפשריות: למולו, לפדותו, ללמדו תורה ואומנות, להשיטו (שיעורים 1–2); "וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם" (שיעור 3); כבוד, מורא, "שלושה שותפין", דמא בן נתינה (שיעור 4).